

MERILA POMENSKE DELITVE NEZAIMENSKO PRIDEVNIŠKE BESEDE

Nekatere slovnične lastnosti pridevniške besede se lahko določajo pomensko nasprotno. Z upoštevanjem znanega pomensko odločevalnega merila vprašalnice ter s pomočjo pomensko odločevalnih slovničnih meril, zlasti pridevniške fraze in pretvorbe, se v okviru osnovnih štirih pomenskih skupin (kakovostna, vrstna, svojilna in količinska pridevniška beseda) zarisuje večje število pomenskih podskupin.

Some of the grammatical features of the adjectival word can be determined by semantic oppositions. When taking into account the commonly recognized semantically distinguishing grammatical criteria, in particular the adjective phrase and the transformation, there emerges within the framework of the principal four semantic groups (specifically: the qualitative, the determinative, the possessive, and the quantitative one) a greater number of semantic subgroups.

1 Besednovrstno pojmovanje pridevniške besede (Pb) izhaja tudi iz njenih skladenjskih značilnosti. Opredeljuje jo stavčna hierarhična razporeditev, besednoredna vezanost ter skladenjska vloga. Pb je določujoči stavčni člen, ki se (v stilno nevtralni rabi) pojavlja v slovenščini levo od samostalniške odnosnice ter v tem položaju opravlja vlogo (ob-samostalniškega) prilastka; poleg tega ima v stavku vlogo povedkovega določila in povedkovega prilastka. S pomenskega stališča Pb določa ustrezna zaimenska vprašalnica.

Tem merilom ustrezajo poleg pravih pridevnikov (P) vseh vrst štev-niki, razen opisnih vsi deležniki, del tradicionalnih prislovov (Pr) ter pridevniški zaimki (Pz)¹. Deležniki so tako ločeni od deležja, ki je še naprej ostalo v okviru samo glagolskih oblik. Pr kot besedna vrsta so

¹ Pojmovanje pridevniške besede izhaja iz besednovrstne teorije J. Toporišiča — prim. zlasti Slovenska slovnica, Maribor 1976 (SS 1976), 193, 252—255; Samostalniška beseda, *Linguistica* XII, Ljubljana 1972, 301—314; Besedno-vrstna vprašanja slovenskega knjižnega jezika, *JiS* XX, 1974/75, 33—39; Esej o besednih vrstah, *JiS* XX, 1974/75, 295—305; Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika, Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Informativni zbornik, 1974, 29—50. — J. Toporišič je podobno opredelil pridevniško besedo že v Slovenskem knjižnem jeziku 2, Maribor 1966 (SKJ 2), 90: »Pridevniške besede so tiste, ki se v govorni verigi glede spola, sklona in števila ravna po samostalniški besedi (*velik, ta, trije, prvi, neki, tekoč, zaželen, vsak, ves...*). Nekatere pridevniške besede (t.j. deležnik na -l) nastopajo samo v imenovalniku (vseh števil in spolov), glavni števniki od *pet* dalje pa so v im. in tož. kot prislovi količine.« K pridevniški besedi so torej že tu prišteti deležniki in zaimki, implicitno tudi izprislovni pridevniki, poleg navadnih pridevnikov seveda. Prim. še SKJ 1 (Maribor 1965), 186—187; SKJ 2, 119—120.

sicer ostali, vendar glede na stavčno vlogo omejeni samo na besede, ki lahko razvijajo glagol (G), Pb, kak drug Pr ter predikativ (Pred)².

2 Pričujoča analiza bo skušala predstaviti slovnična merila, po katerih se Pb da razdeliti v posamezne pomenske skupine; ugotovljene bodo tudi oblikoslovne, skladienske in druge lastnosti tako nastalih skupin. Za določanje pomenskih skupin Pb bo odločevalno še merilo vprašalnice, uporabljano v ta namen v slovenski jezikoslovni tradiciji že od Janežičevih Slovnice dalje³.

Kot pomensko odločevalno bi lahko uporabili tudi merilo (skupinskih) pomenskih prehodov Pb. Vendar ugotavljanje teh prehodov zahteva posebno analizo, ki bi na eni strani predstavila s takimi prehodi povzročene slovnične spremembe, na drugi strani pa pojasnila tudi vprašanja v zvezi s stilističnostjo teh prehodov⁴. Za enkrat to merilo ni bilo upoštevano.

2.1 Slovnična merila v pričujoči analizi izhajajo iz tistih slovničnih lastnosti Pb, ki so pomenske odločevalne. Ob določenem korpusu gra-

² Več o možnosti tudi obpredikativnega položaja prislovov je bilo povedano v magistrski nalogi avtorice te razprave: Pomen pridevniške besede in njena skladienska zveza, Ljubljana 1977, 213—219, npr. *malo, precej človek, čudak; malo, precej mrzlo, nujno*. Da se nekateri samostalniki, če so v povedni rabi, lahko stopnjujejo s prislovi, je opozoril J. Toporišič v SS 1976, 252, kjer navaja primer *Ta človek je duša — je zelo duša*. O spreminjanju nekaterih slovničnih lastnosti samostalnika v povedni rabi, je pisala I. Kozlevčar: O pomenskih kategorijah samostalnika v povedni rabi, JiS XIII, 1968, 11—15.

³ Anton Janežič, Slovenska slovnica, V Celovcu 1854 (SS 1854), 26, pridevnike s pomočjo vprašalnice deli na kakovostne in svojilne: »Prilogi so imena, ki pomenjajo kakošna ali čigava je kaka oseba ali stvar /.../. Zatorej se dajo prilogi razdeliti v *priznanjone*, ki osebam ali stvarim kakšnosti ali lastnosti priznanejo in v *prisvojitve*, ki osebam posest ali last prisvojujejo ali prilastujejo.« Delitev pridevnikov na kakovostne in svojilne ohranja tudi Anton Breznik, prim. Slovenska slovnica za srednje šole, Celovec 1916 (SS 1916), 84; isti, Slovenska slovnica za srednje šole, Celje 1934 (SS 1934), 88: »Pridevnik naznanja lastnost kake osebe ali reči, tj. kakšna je kaka oseba ali reč ali čigava je.« V slovnici štirih avtorjev — A. Bajec, R. Kolarič, M. Rupel, /J. Solar/, Slovenska slovnica, Ljubljana 1956 (SS 1956), 117 — je dodana pomenskima skupinama kakovostnih in svojilnih pridevnikov še skupina vrstnih, ki jo opredeljujeta vprašalnici *kateri, katere vrste*.

Jože Toporišič je že v SKJ 1, 186, z novimi vprašalnicami odprl tradicionalno vrsto treh pomenskih skupin in tudi s tem opozoril na njihovo pomensko raznolikost: pridevniške besede »natančneje določajo (samostalnike) glede na to, kakšni so, čigavi, katere vrste, v kakšnem stanju so, v kakšnem odnosu do česa drugega in podobno«. Tudi v Toporišičevi SS 1976, 253—255, ima vprašalnica pri določanju pomenskih skupin pridevniških besed pomensko odločevalno vlogo. Skupino kakovostnih pridevniških besed omejujeta vprašalnici *kakšen in kolikšen*, vrstnim pridevniškim besedam ustreza vprašalnica *kateri/katere vrste*, svojilnim pridevnikom *čigav* in novi pomenski skupini, količinskimi pridevniškimi besedami, vprašalnica *koliko*.

⁴ Smeri pomenskih prehodov posameznih skupin pridevniških besed so bile ugotovljene v moji magistrski nalogi, vendar manjka strnitev problematike: premalo je bil upoštevan tudi stilistični vidik.

diva, nastalem predvsem iz izpisov redigirane Pb iz 1. in 2. knjige Slovarja slovenskega knjižnega jezika⁶, so bile kot pomensko odločevalne preverjene slovnične lastnosti Pb s področja oblikoslovja, skladnje in besedotvorja.

2.1.1 Oblikoslovna merila so predvsem sklanjatev, število, določnost, stopnja ter tvorjenost Pr in abstraktnega samostalnika (S)⁶.

2.1.2 Skladenjska merila so t. i. skladenjska zasičenost, iz pomenske motiviranosti izhajajoči pretvorbeni postopki, fraznost ter pomenska zadostnost določenega stavčnega tipa⁷.

2.1.2.1 Pojem skladenjske zasičenosti se nanaša na sposobnost opravljanja vseh treh stavčnih vlog: kot obsamostalniškega prilastka, povedkovega določila in povedkovega prilastka.

2.1.2.2 Možni pretvorbeni postopki, pomensko odločevalni: 1) v glagolski stavki — pretvorba lahko dokazuje povezavo Pb z glagolskim dejanjem ali s posledico glagolskega dejanja — s stanjem: *Kasni — Je kasen; Bledi — Zbledi — Je bled*; 2) v imensko zvezo z desnim predložnim ali brezpredložnim samostalniškim prilastkom: *asketsko živoljenje — živoljenje asketov; ambulanti pregled — pregled v ambulanti*. Če Pb izkazuje katero od možnih pretvorb, je pomensko motivirana.

⁶ Slovar slovenskega knjižnega jezika I, II, Ljubljana 1970, 1975. Gradivo zajema črke A—Na, približno 11.000 izpisov; od tega je prišlo z izločanjem ponavljajočih se tipov v ožji izbor približno 7.000 enot.

⁶ Oblikoslovne in sploh slovnične lastnosti so bile prevzete predvsem po SS 1976, 252—265. Med oblikoslovnimi, ki izhajajo iz SS 1976, naj omenim npr. sklanjatev, določnost, stopnjevalnost, številskost, število, osebo. Kot pomensko neodločevalna je bila opuščena lastnost spola; za vse pridevniške besede je namreč značilna »inherentna trospolnost«, SS 1976, 252. — Prim. tudi M. I. Trofimov, O formalno-semantičeskij klasičfikaciji prilagatel'nyh v ruskom jazyke, Zb. Problemy strukturnoj lingvistiki, 1971, Moskva 1972, 459—468. Trofimov prišteva med formalne (morfološke) lastnosti pridevnika med drugim sposobnost tvorbe prislovov, primerjalne stopnje, kratke oblike, imen lastnosti. Pridevnike deli na skupine glede na to, koliko naštetih lastnosti izražajo. — A. V. Isačenko, Grammatičeskij stroj ruskogo jazyka, Bratislava 1954, 228—229, šteje kategoriji spola in števila pri pridevniku za skladenjski in ne za oblikoslovni. Meni, da sta v celoti odvisni od ustreznih slovničnih kategorij drugih besednih vrst.

⁷ Skladenjske lastnosti pridevniške besede so razvidne že iz njene besednovrstne opredelitve. Prim. literaturo J. Toporišiča, zlasti SS 1976, 252—255; Samostalniška beseda, Linguistica XII, Ljubljana 1972, 301—314; Besednovrstna vprašanja slovenskega knjižnega jezika, JiS XX, 1974/75, 33—39; Esej o besednih vrstah, JiS XX, 1974/75, 295—305; Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika, Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Informativni zbornik 1974, 29—50. Termin pridevniška fraza (tudi samostalniška, prislovna in glagolska) je sistemsko rabljen v SS 1976, 469—471; prim. tudi o samostalniški frazi, SS 1976, 465—469. V zvezi s tem vprašanjem prim. še SKJ 1, 197, poglavje z naslovom Pridevniška dopolnila. Nekateri pretvorbeni postopki so prav tako znani iz SKJ 3 (Maribor 1967), 116 ali iz SS 1976, 289, npr. pretvorba glagola v pridevniško besedo stanja.

2.1.2.3 Pridevniška fraza (Pf) se kot pomensko odločevalno merilo uporablja glede na vezanost položaja fraznih členov (prim. preglednico str. 265), glede na pomensko vezanost Pb na določen frazni tip (prim. 3.1) ter glede na sposobnost tvorbe različnih fraznih tipov — gre za ugotavljanje frazne zasičenosti Pb (prim. 4.1, 3.2.5).

2.1.2.4 Stavčni tip (osebek — vez — pridevniško povedkovo določilo) je pomensko odločevalen v primeru, ko je z njim dosežena pomenska zadostnost: *Smreka je zelena, Mati je dobra, Sodnik je pravičen*⁸. Samo nekatere Pb namreč lahko poimenujejo razločevalno lastnost odnosnice. Če pa Pb poimenuje takšno lastnost, ki je odnosnici pripisovana naključno, je potrebno za dosego pomenske zadostnosti še dodatno pojasnilo, npr. levi ali desni prilastek odnosnice, prilastkov odvisnik, prislovno določilo: *Ti kmetje so slovenski, Izsek ploskve je krožni, Vzgoja na tej šoli je predvsem glasbena*.

2.1.3 Tvorjenost Pb kot pomensko odločevalno merilo je uporabljena zlasti glede na podstavo s stališča njene stilne zaznamovanosti. Pomen priponskih obrazil oziroma sestavin tvorjenk je uporabljen kot pomensko odločevalen že v Toporišičevi Slovenski slovnici. V okviru Pb imamo tu predstavljene izsamostalniške P s priponami, ki izkazujejo svojilnost, povezanost, snovnost, obilnost in bolezensko stanje, dalje so predstavljeni pomeni pripon izglagolskih P, izpridevniških P in še P iz predložnih zvez⁹. Na osnovi besedotvornih meril je torej slovenska Pb že sistemizirana.

2.2 V Toporišičevi Slovenski slovnici¹⁰ je vprašalnica eno izmed tistih pomensko odločevalnih meril, ki povezuje P v ožjem pomenu z drugimi Pb. Zaimenskim vprašalnicam glede na kakovost — *k a k š e n / k o l i k š e n*, vrstnost — *k a t e r i*, svojilnost — *č i g a v* in količino — *k o l i k o* ustrezajo kakovostne, vrstne, svojilne in količinske nezaimenske ali zaimenske Pb — dosežena je torej vrstna pomenska identičnost obeh skupin. Dejstvo, da ima lahko tudi števniki pridevnik (Pš) svoji zaimenski pridevniški vprašalnici, je na eni strani potrdila nje-

⁸ Prim. D. Bolinger, *Adjectives in English: Attribution and Predication*, *Lingua*, Amsterdam 1967, 1—34. Tu so navedeni primeri kot *Sorodnik je prekanjen* : *Sodnik je prekanjen*. Pridevnik *prekanjen* ni imanentna lastnost samostalnika *sorodnik* — spada namreč v referenčno vrsto samostalnika *sodnik*. Kot primeri pridevnikov, ki lahko označujejo neimanentno lastnost, so še *Policač je zaspan*, *Agent je srečen* idr.

⁹ V SS 1976, 147—157, je pridevniška beseda razčlenjena glede na besedno vrstno opredeljenost podstave (izpeljava pridevnikov iz samostalnikov, glagolov, prislovov, členkov in predložnih zvez), besedotvorno vrsto (izpeljava, zlaganje, sestavljanje, sklapljanje) in glede na vprašanje, s katerimi (priponskimi) obrazili se izražajo določene pomenske kategorije.

¹⁰ Prim. SS 1976, 193, 252—255 ter cit. literaturo J. Toporišiča v op. 1 in 5.

govo pridevniškost, samostojnost oziroma drugačnost vprašalnice za del Pš pa je utemeljila njihovo pomensko samostojnost v okviru drugih Pb. Prav tako je, med drugim, tudi z vprašalnico utemeljena imenskost deležnikov in glagolniškost deležja; deležnikom ustreza vprašalnica *kakšen* in tako so lahko uvrščeni med kakovostno Pb.

Pri izločanju posameznih skupin Pb velja določena hierarhija uporabljenih meril, seveda ne kot edina možna. Včasih se zgodi, da uporaba enega merila izključuje možnost uporabe drugega, da je od izbire določene merila odvisno, v katero pomensko skupino uvrščamo določeno Pb.

Kakovostna Pb

3 Kakovostno Pb povezuje vprašalnica *kakšen*. Nezaimenska kakovostna Pb je oblikoslovno razmeroma enotna:

- a) pozna dve sklanjatvi: *lep -ega; komod -o*,
- b) izraža kategorijo določnosti s končnicama *-i* in *-o*: *lep — lepi; komod o — komod o*,
- c) se deloma stopnjuje: *lep-ši / bolj lep; bolj komod*,
- č) je troštevilska: *lep -a -i; komod -o -o*,
- d) tvori Pr in abstraktni S: *lep-o govoriti, komod-o sedeti; lep-ota* (*komodnost* iz P *komoden*; abstraktni S z ničto končnico verjetno samo v zvezi čez *komod ga ni*).

Skladenjsko je kakovostna Pb neenotna: a) večina njenih pomenskih skupin je skladenjsko zasičena: *lepa hiša, Hiša je lepa, Hišo je sezidal lepo*; b) nekatere so pomensko motivirane: *Umira — Umrl — Je mrtev*¹¹; *Kasni — Je kasen; lesen (strop) — (strop) iz lesa*; c) vsaka pomenska skupina ima določeno mesto v levem prilastku: *lepa {rdeča [rezljana / lesena (otroška igrača)]}*¹². Pomensko odločevalen je tudi prilastek z desnim določilom: *jarek, globok dva metra* (merni P s pomensko odločevalno desno Pf — prim. 3.1) oz. na levi strani: *dva metra globok jarek*; č) večina lahko tvori pomensko zadostno definirani stavčni tip: *Češnje so rdeče: Sodnik je pravičen*.

Za kakovostne P je razločevalno tudi besedotvorno merilo: zajemajo P, tvorjene iz stilno zaznamovane podstave s priponskimi obrazili *-ski, -ški, -ji*: *frkolinski, stremuški, nastopaški, lumparski, kmetavzarski, gizdalinski, fičfiričevski, lizunski, lisjaški, licemerski, lenuhar-*

¹¹ Primer je iz SKJ 3, 116.

¹² O položaju pridevniške besede v pridevniški frazi prim. SS 1976, 466, kjer je rečeno, da »V levem in desnem prilastku imajo posamezne njegove sestavine svoje določeno mesto«. Zapis pridevniške fraze z oklepaji, ki zaznamujejo postopnost razvijanja, je nastal po nasvetu J. Toporišiča, mentorja cit. magistrske naloge.

ski, kvantaški, capinski, fantalinski, kovarski, falotski, frakarski, figarski, butalski, komolčarski, hujjskaški, hohštaplerski...¹³ Ti P ne spadajo med vrstne, saj jim ustreza vprašalnica *kakšen*, tudi večina meril, vezanih na kakovostne Pb (stopnja, število, tvorjenost, skladišnja zasičenost, fraza idr.), velja zanje.

3.1 Z uporabo vprašalnice *kolikšen* se iz skupine kakovostnih Pb izločuje skupina mernih¹⁴: *velik, majhen, globok, plitev, dolg, kratek, težek, lahek, mlad, star*... Vzporednica je tudi v zaimenski pridevniški vrsti: (*kolik*)šen, *nekolik*(šen), *kolikršen*, *marsikakšen*, *kolikršen koli*, *vsakolikršen* itd. Njihov frazni položaj je za lastnostnimi P (prim. 3.2.1). Kot samostojno pomensko skupino jih opredeljuje tudi značilna Pf z desnim določilom, katerega podstava je P, njegovo določilo pa S, ki izraža mero in je razvito s količinsko (nezaimensko ali zaimensko) Pb, s prislovnim določilom količine: *jarek, globok dva metra; zavitek, težek nekaj, več kilogramov; pločevina, debela za prst; predavanje, dolgo dve uri*. Tudi Pb stanja *star (mlad)* preide v to skupino, če ima obravnavano desno dopolnilo: *otrok, star tri leta*.

S pomensko odločevalnim dopolnilom se lahko pojavljajo samo P, ki izražajo v osnovnem pomenu tisto merno lastnost, ki je večja od povprečja. P pa, ki izražajo njen antonim, lastnost manjšo od povprečja, ne morejo tvoriti pomensko razločevalne Pf: *debel — droben (tanek): tri metre debela plast, *tri metre drobna plast; velik — majhen: devetdeset centimetrov velik otrok, *devetdeset centimetrov majhen otrok; globok — plitev: več metrov globok jarek, *več metrov plitev jarek*.

Z oblikoslovnega stališča je za P s pomensko odločevalno Pf značilno, da tvorijo lastnostne abstraktne S s priponskim obrazilom *-ina*: *globina vodnjaka; višina, širina, visočina, debelina česa*. Čeprav njihovi antonimi včasih tudi lahko tvorijo samostalniška poimenovanja s priponskim obrazilom *-ina*, je njihov pomen drugačen, predmetni: *nizina — nizka pokrajina; plitovina — plitev svet*. Glede tvorbe abstraktnega S je izjemen P *star*: s priponskim obrazilom *-ost* lahko tvori tudi S, ki ni vezan na obravnavano pomensko področje P, izraža namreč absolutno stanje. Priponsko obrazilo *-ina* pa ima tudi pri tem P predmetni pomen: *star-ina* (prav tako *mlad-ina*).

¹³ Več tovrstnega gradiva je zbranega v cit. magistrski nalogi, 18, 19. V Toporišičevi Slovnici bi to bili, vendar brez omejitve na stilno zaznamovanost, pridevniki podobnosti (str. 151, 6).

¹⁴ Prim. SS 1976, 255. Tu je rečeno: »Pridevniki v ožjem pomenu zaznamujejo kakovost (mlad), velikost (majhen) ...«. Poimenovanje merni pridevniki je predlagal mentor cit. magistrske naloge J. Toporišič (v cit. magistrski nalogi so to razsežnostni pridevniki, 133—149).

V povzetku: merno Pb opredeljuje samostojna vprašalnica *kolikšen*, Pf z desnim določilom, vezan frazni položaj ter tvornost glede na abstraktni S. Sicer pa je za merne P značilna oblikoslovna zasičenost — izražajo vse oblikoslovne kategorije, so skladijsko polnofunkcionalni, pomensko nemotivirani, lahko dosežejo pomensko zasičenost z definiranim stavčnim tipom, tvorijo Pf z levimi in desnimi določili, od katerih je ena pomensko odločevalna. Glede na vse pravkar naštetu so najbližji lastnostnim P (prim. 3.2.1).

Pravi kakovostni pridevniki

3.2 Prave kakovostne Pb so druga podskupina kakovostnih Pb. Opredeljuje jih vprašalnica *kakšen*, odsotnost pomensko odločevalne Pf z desnim določilom, navzven drugačnost fraznega položaja, v okviru celotne skupine pa različnost oziroma neenotnost tega položaja.

Na osnovi različnega fraznega položaja so se tudi v okviru pravih kakovostnih Pb oblikovale skupine z določenimi skupnimi slovničnimi značilnostmi¹⁵. Če povežemo te skupine še s sposobnostjo pretvorbe, dobimo pri pravih kakovostnih P tri pomensko nemotivirane skupine, lastnostne P¹⁶, atmosfere in barvne. (Pri teh se ne da uporabiti pretvorba kot pomensko odločevalno merilo.) Pomensko motivirani skupini pravih kakovostnih Pb ali skupini z možnostjo pomensko odločevalne pretvorbe pa sta Pb stanja (ali (iz)glagolska Pb) in snovni (ali (iz)samostalniški) P.

3.2.1 Lastnostni P imajo v okviru pravih kakovostnih Pb začetni frazni položaj: *lepa (rdeča rezljana lesena otroška igrača)*¹⁷. Pomen-

¹⁵ Tudi v SS 1976, 466 so razvidne prav iz vezanega fraznega položaja določene pomenske skupine pridevniške besede: »najprej je splošni pridevnik (kot *divji, monden, pameten, lep, grd, majhen, težek*), ki izraža lastnost, kakršno v veliki meri objektivno prisojamo predmetom; nato so izrazi za starost ali dobo (npr. *mlad, star, nov, moderen*), pa za barvo (npr. *zelen, siv, rdeč, lila*); sledijo deležniki (*razbit, boleč, zarjavel, zaželen*), nato pa pridevniki, ki izražajo izvor (*pariški, kitajski, gozden*) ali pripadnost (*cerkven, državen*), npr. *lepa mlada smreka; grda siva vrata; stara zarjavela žica*... Čisto na začetku so lahko izrazi, ki ubesedujejo ugajanje (npr. *ljubka emajlirana kitajska vaza*).« Prim. tudi SKJ 4 (1970) 177, kjer je med drugim podano tudi zaporedje šestvin privedniškega prilastka.

¹⁶ Termin lastnostna pridevniška beseda je uporabljal J. Toporišič (v konzultacijah za cit. magistrsko nalogo), vendar v drugačnem pomenu. Tako je namreč poimenoval skupino kakovostnih (pravih) in mernih pridevnikov. V SS 1976, 253—255, ohranja tradicionalno ime kakovostna pridevniška beseda, čeprav je to poimenovanje sedaj dvopomensko. Tudi tu smo ostali pri tradicionalnem poimenovanju, termin lastnostni pridevnik pa smo uporabili za doslej nesistemizirano skupino pridevnikov.

¹⁷ Gl. še primere v SS 1976, 466, npr. *ljubka emajlirana kitajska vaza* ter primere v SKJ 4, 174—177. Gl. tudi op. 15.

sko jih povezuje dejstvo, da poimenujejo lastnosti relativne ocene, npr. *dober* — *slab*; *lep* — *grd*. Med pravimi kakovostnimi Pb so edini, ki lahko izražajo vse oblikoslovne kategorije: sklon (1. ali 2. sklanjatev), število, določnost, stopnjo (obe obliki stopnjevanja), tvorjenost (prim. 3 zgleđa *lep* in *komod*). — Tvorijo tudi vse možne frazne tipe: *mlada/lepa ženska*; *izredno lepa ženska*; *le zelo lepa ženska*; *Lepša je od nje*; *lepa kot mati*; *lepa v obraz*; *Ne bodi grd z ljudmi* idr. — Tudi skladijsko so lastnostni P polnofunkcionalni: *lepa ženska*; *Ženska je lepa*; *Žensko sem srečal lepo*. — Z določenim stavčnim tipom lahko tvorijo pomensko zadostnost: *Mati je dobra*, *Sodnik je pravičen*, *Akrobat je drzen*.

Glede na tvornost Pf pa lahko lastnostne P še naprej pomensko členimo. Duševnolastnostni P s pomensko odločevalnim desnim določilom izražajo omejenost oziroma usmerjenost določene duševne lastnosti: *dober s prijatelji*; *slab do matere*; *okruten z njim*; *grd z očetom*. Telesnolastnostni P (P, ki poimenujejo lastnosti telesa) ter nekateri duševnolastnostni sicer imajo desno določilo, vendar ta izraža ozir (lastnost glede na kaj)¹⁸: *ženska, lepa v obraz / močna v noge / krepka v telo* ipd.; *dober po srcu, po značaju slab, po naravi okruten* ipd. Lastnostnost obravnavane Pf je dokazljiva s pretvorbo v prilastkovno rodilniško frazo: *ženska lepega obraza / močnih nog / krepkega telesa / dobrega srca*. Lastnostni rodilnik ima vsaj teoretično možnost pretvorbe v levi zloženi pridevnik: **lepoobrazna, *močnonoga, *krepkotelesna, dobrosrčna*, npr. *ženska*, ali v prilastkov odvisnik: *ženska, ki ima lep obraz / dobro srce* . . .

3.2.2 Atmosferski P imajo frazni položaj za lastnostnimi P, oziroma pred P barve: *lepo jasno (modro poletno nebo)*; *meglno (sivo deževno vreme)*. V osnovnem obravnavanem pomenu imajo samo eno odnosnico, zveza pa je tavitološka s sinonimno možnostjo v predikativu stanja: *jasno nebo* — *Jasno je, oblačno nebo* — *Oblačno je, mrzlo vreme* — *Mrzlo je, vetrovno vreme* — *Vetrovno je; Nebo je jasno / oblačno; Vreme je deževno / vetrovno*. Skladijsko so zasičeni: *meglno vreme, Vreme je meglno, Vreme nas je nadlegovalo meglno*. Pomensko zadostnost lahko dosežejo z definiranim stavčnim tipom: *Nebo je jasno; Vreme je deževno*. Obravnavani P se sklanjajo po 1. sklanjatvi; ne morejo tvoriti Pr (iz obravnavanega osnovnega pomena).

3.2.3 P barve imajo frazni položaj pred Pb stanja: *lepa rdeča (rezljana lesena igrača)*; *bel (zašit predpasnik)*. V okviru pravih kakovostnih Pb ostajajo, kadar so pomensko nemotivirani, z drugimi besedami, kadar ne izkazujejo povezave z glagolskim dejanjem. — Lahko

¹⁸ Prim. SS 1976, 545, 494.

izražajo vse oblikoslovne kategorije: *rdeč -ega, ciklam -o; rdeč — rdeči, ciklam — ciklam; bolj rdeč, bolj ciklam; rdeč -a, -i, ciklam -o -o; rdeč-e prepleskati, ciklam -o prepleskati; rdeč-ina, rdeč-ost (ciklam-nost)*. P barve lahko izražajo pomensko zadostnost z določenim stavčnim tipom: *Jagoda je rdeča, Oglje je črno, Smreka je zelena*. — Razločevalnost lastnosti barve je pri nekaterih S tolikšna, da se lahko uporabljajo kot primerjava za največjo možnost lastnosti določene barve: *črn kot oglje; bel kot sneg; rdeč kot kri; zelen kot trava*. Tvorijo torej Pf z desnim določilom iz veznika *kot + S*. Možna je celo opustitev P, ne da bi bila s tem okrnjena sporočilnost: *Si kot ogel, kot sneg, kot trava*. Podobno možnost zasledimo med nezaimenskimi Pb samo pri lastnostnih P, npr. *Si kot mati* v pomenu *Si dober kot mati*. — Skladenjsko so P barve polnofunkcionalni: *rdeča jagoda, Jagoda je rdeča, Jagodo je utrgal rdečo*.

3.2.4 Pb stanja ima frazni položaj pred snovnimi P: *lepa rdeča rezljana (lesena otroška igrača)*. Pomensko (izjemoma tudi besedotvorno) jih motivira G, zato tudi (iz)glagolski P. S pretvorbo se da dokazati, da ti P lahko izražajo stanje kot posledico glagolskega dejanja ali pa dejanje samo. Posledica glagolskega dejanja je dokazljiva s pretvorbenim vzorcem, znanim že iz Slovenskega knjižnega jezika¹⁹: *Umira — Umre — Je mrtev; Pekel se je — Spekel se je — Pečen je bil*. Še nekaj primerov:

<i>bledi</i>	—	<i>zbledi</i>	—	<i>je bled</i>	
<i>bosi se</i>	—	<i>zbosi se</i>	—	<i>je bos</i>	
<i>stara se</i>	—	<i>postara se</i>	—	<i>je star</i>	sin. <i>postaran</i>
<i>zeleni</i>	—	<i>pozeleni</i>	—	<i>je zelen</i>	sin. <i>pozelenel</i>
<i>leseni</i>	—	<i>oleseni</i>	—	<i>je lesen</i>	sin. <i>olesenel</i>
<i>mehča</i>	—	<i>zmehča</i>	—	<i>je mehok</i>	sin. <i>zmehčan</i>
<i>*mokri</i>	—	<i>*zmokri</i>	—	<i>je moker</i>	sin. <i>zmočen</i>
<i>gosti</i>	—	<i>zgosti</i>	—	<i>je gost</i>	sin. <i>zgoščen</i> ²⁰

Jedro te pomenske podskupine je izdeležniška Pb na *-n/-t, -l*:

<i>nalivati</i>	—	<i>naliti</i>	—	<i>nalit</i>
<i>piti</i>	—	<i>opiti</i>	—	<i>opit</i>
<i>brusiti</i>	—	<i>zbrusiti</i>	—	<i>zbrušen</i>
<i>uglaševati</i>	—	<i>uglasiti</i>	—	<i>uglašen</i>
<i>zeleneti</i>	—	<i>pozeleneti</i>	—	<i>pozelenel</i>

¹⁹ Pretvorbeni vzorec in prva dva primera sta iz SKJ 3, 1967, 116; prim. tudi SS 1976, 289.

²⁰ Pri teh pretvorbah izražajo predpone vedno končnost dejanja.

Obravnavani skupini Pb stanja ustreza vprašalnica v k a k š n e m s t a n j u, znana prav tako že iz Slovenskega knjižnega jezika²¹.

Pb pa lahko poimenuje tudi glagolsko dejanje samo. Možnost pretvorbe je v G z isto osnovo: *Kasen je — Kasni, Bolan je —* (stilno zaznamovano) *Boluje, Dolžen je — Dolguje, Hud je — Se huduje, Jezen je — Se jezi.*

Sem spadajo tudi P, ki vsaj na videz ne kažejo pomenske povezave z G. Gre za P, ki izražajo bolezensko stanje oziroma proces, npr. *jetičen, garjav, tifusen, mrzličien*... Vendar moramo pri teh primerih izhajati iz P stanja *bolan* + predložnega določila oziroma iz G *bolovati* + predložnega določila: *garjav — bolan / boluje za garjami; jetičen — bolan / boluje za jetiko; tifusen — bolan / boluje za tifusom.* Jedro te druge podskupine Pb stanja je izdeležniška Pb na -č: *ihyeti — ihteč; cvrčati — corčeč; bedeti — bedeč; goreti — goreč.* Vprašalnica za to podskupino je ustrezna prejšnji — v k a k š n e m d e j a n j u z vzporedno vprašalnico po motivirajočem G — k a j d e l a.

Okrnjenost skladijske vloge pri pomenski skupini Pb stanja se kaže zlasti v vezanosti na povedkovo rabo. Pojavi se nekaj pravih predikativnih P, npr. *dolžen, hud, jezen, kasen, bolan*... Pomensko vezanost na povedkovo rabo izkazuje zlasti tista skupina Pb, ki ima pretvorbena možnost v glagolskem dejanju: *sem dolžen*²² — *dolgujem; sem hud — se hudujem; sem bolan — bolujem.* Za dokončno opredelitev izpridevniških predikativov bi bilo treba s tega stališča pregledati več gradiva, prej pa seveda natančneje opredeliti pojem predikativa kot samostojne besedne vrste²³. Kot skladijsko merilo je verjetno treba upoštevati tudi dejstvo, da to besedno vrsto lahko razvija še Pr²⁴, npr. *Je zelo, malo človek; zelo, malo mrzlo; zelo, precej nujno*... — Pb stanja ne more poimenovati razločevalne lastnosti — ne dosega pomenske zadostnosti z določenim stavčnim tipom.

²¹ Prim. SKJ 1, 186.

²² O besedi *dolžen* je pisal A. V. Isačenko, Grammatičeskij stroj russkogo jazyka, Bratislava 1954, 366. Predikativ *sem dolžen* povezuje z glagolom *moram*; kot homonim šteje besedo *dolžen* v zvezi *dolžen si mi sto rubljev*. Podobno je o besedi *dolžen* pri nas pisala I. Kozlevčar: O pridevniku v povedni rabi, JiS XV, 1969/70, 213. SKJ 3, 161—162, 1967 navaja *sposoben, voljan, dolžan, mogoče (je)* itd.

²³ O predikativih kot posebni besedni vrsti prim. zlasti J. Toporišič, Samostalniška beseda, Linguistica XII, 1972, 301—314; SS 1976, 347. Kot posebno besedno vrsto navaja predikative že A. V. Isačenko, Grammatičeskij stroj russkogo jazyka, Bratislava 1954, 358—382. Omenja tudi slovenščino, kjer pravi, da je tu vrsta besed, ki se uporabljajo samo v povedni rabi, npr. *všeč, lahko* (v zvezi *lahko pridem*), pogovorno *žiher, res* (v pomenu *resnica*) idr., 362—363.

²⁴ Gl. op. 2.

Okrnjenost paradigme oblikoslovnih pomensko odločujočih meril se pojavlja v zvezi s stopnjevanjem, kar lahko povezujemo s pretvorbo: ne stopnjujejo se samo tiste Pb stanja, ki izražajo dokončnost glagolskega dejanja, npr. *mrtev, gluhi, bos, nag, nalit, zbit*... Če pa Pb izraža glagolsko dejanje ali če je možna večstopenjska končnost dejanja, se vsaj opisno lahko stopnjuje. Izhajati moramo namreč iz G (glagolskega dejanja), ki jo pomensko motivira: Če G lahko tvori glagolsko frazo (GF)²⁵ s Pr stopnje, potem se bo lahko stopnjeval tudi P: *Zelo, precej kasnim* — *Zelo, precej sem kasen / kasnejši*; *Zelo se jezim* — *Zelo sem jezen / jeznejši*; *Zelo greni* — *Je zelo grenek*; *Zelo zeleni* — *Je zelo pozelenel* — *Je zelo zelen, sin. pozelenel*.

3.2.5 Snovni P imajo frazni položaj pred vrstnimi: *lepa rdeča rezljana lesena (otročka igrača)*. Pomensko jih motivira S, in sicer v vlogi (predložnega) roditeljskega prilastka: *lesen* — *iz lesa*; *železen* — *iz železa*; *kovinski* — *iz kovine*; *betonski* — *iz betona*; *kamnit* — *iz kamna*.

Pravkar obravnavana pretvorba pa je značilna tudi za vrstne P. Z njimi jih sploh povezuje še nekaj lastnosti: snovni P npr. ne tvorijo Pf z desnimi določili, se ne stopnjujejo in tudi spremembe, ki nastanejo pri prehodu med lastnostne P, so enake: pojavi se sposobnost stopnjevanja, spremeni se pretvorbeni postopek, pojavi se možnost Pf z desnimi določili ter Pf s časovnimi Pr: *Je precej lesena v obraz, Ima pravo železno voljo*. Na uvrstitev snovnih P med kakovostne in ne med vrstne je vplivala predvsem ustreznost vprašalnice *kakšen*. Snovni P so za razliko od vrstne Pb ohranili pomensko nasprotje med vprašalnicama *kakšen* — *kateri / katere vrste*, ki seveda povzroča tudi variantno končniško obliko v im. ed. m. sp. -*ø* ali -*i*, razen pri (morda) dveh snovnih P s priponskim obrazilom -*ski*: *kovinski, betonski*. S skladenjskega stališča jih loči od vrstnih tudi sposobnost tvorbe pomensko zadostnega določenega stavčnega tipa: *Pohištvoo je leseno, Kleščee so železne*. — Pogostnost stavčnih vlog je enakomerna; vrstni P so vezani predvsem na vlogo v obsamostalniškem prilastku. — Tudi frazni položaj snovnih P je vedno levo od vrstnih in razvijajo celotno zvezo pred seboj: *lesena (zidarska žlica)*; *glinen (slovaški vrč)*; *brokaten (večerni suknjič)*; *inleten (ženski predpasnik)*. Če seveda snovne P povezujemo z glagolskim dejanjem, jih uvrščamo med Pb stanja: *leseneti* — *oleseneti* — *lesen, sin. olesenel* (prim. 3.2.4).

Omenili smo že, da obravnavane pomenske skupine pravih kakovostnih Pb ločimo na osnovi vezanega mesta v Pf. Tako lahko povzamemo,

²⁵ O vprašanih glagolske fraze prim. SS 1976, 472–473.

da so na začetnem mestu lastnostni P oziroma P, ki poimenujejo lastnosti relativne ocene. Sledijo atmosferski P, nato P barve. Za njimi so P, ki jih motivira G, t. i. (iz)glagolski P oziroma Pb stanja. Snovni ali (iz)samostalniški P so za Pb stanja oziroma pred vrstnimi P. Vezan frazni položaj imajo tudi merni, in sicer za lastnostnimi. Glede na frazno mesto predvideva torej kakovostna Pb šest različnih pomenskih skupin. Zaporednost teh skupin je vezana tudi na pomensko motiviranost Pb: ob odnosnici (v okviru samo kakovostnih Pb) so vedno snovni P, levo jim sledijo (iz)glagolske Pb oziroma Pb stanja in nato pomensko nemotivirana skupina s takšno razporeditvijo v smeri na levo, ki dopušča vedno večjo relativnost vrednotenja (prim. preglednico na nasl. str.)²⁶.

Vrstni pridevniki

4 Vrstno Pb²⁷ povezuje vprašalnica kateri/katere vrste. Oblikoslovne značilnosti nezaimenske vrstne Pb²⁸: a) sklanja se lahko po 1. pridevniški sklanjatvi: *slovenski -ega; asfaltni -ega*; b) ne izraža kategorije določnosti²⁹; c) se ne stopnjuje; č) je troštevna: *slovenski -a -i*; d) ima možnost variantne tvorbe Pr³⁰: *slovensko / po slovensko govoriti*; tvori abstraktni S: *slovenskost; asfaltnost*.

Skladenjske značilnosti: a) opravlja vse stavčne vloge: *slovenska dežela, Dežela je slovenska, Deželo so naredili slovensko*; b) pomensko je motivirana s pretvorbo, npr. v desni prilastek: *asfaltna cesta < cesta iz asfalta; ladijski prevoz < prevoz ladje / prevoz z ladjo*; c) v levem prilastku ima določen položaj: *lepa rdeča rezljana lesena otroška igrača; prva (lepa rdeča ... otroška igrača)*³¹; č) ne tvori pomensko zadostnega določenega stavčnega tipa.

S pritegnitvijo pretvorbenega postopka in z upoštevanjem različnosti fraznega položaja, seveda še vedno v okviru vrstne Pb, se celotna obravnavana skupina deli na neštevniške ali vrstne P, ki so pomensko

²⁶ Razporeditev kakovostnih pridevnikov se v glavnem ujema z razporeditvijo v SS 1976, 466; tudi tu se v smeri na levo stopnjuje subjektivnost vrednotenja. Gl. op. 15, 17.

²⁷ Termin vrstni pridevnik se je v slovenskem knjižnem jeziku pojavil v SS 1956, 117. A. Breznik še uvršča vrstne pridevnike med svojilne — prim. SS 1916, 84; SS 1934, 88—89. Prav tako ima še Slovenska slovnica, Ljubljana 1947 (isti avtorji kot SS 1956), 78, samo kakovostne in svojilne pridevnike.

²⁸ V zvezi z oblikoslovnimi značilnostmi pridevniške besede gl. op. 6.

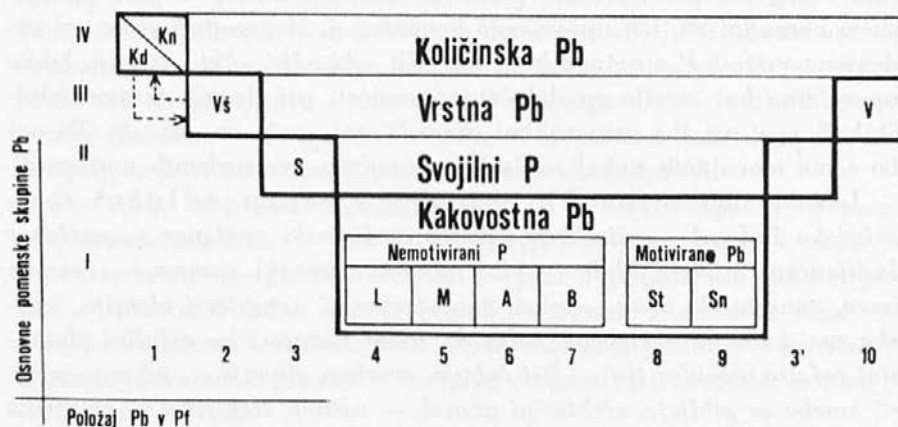
²⁹ Prim. SS 1976, 256.

³⁰ Prim. SS 1976, 346. Tu so navedeni tudi primeri kot *po nemško, po gosposko*.

³¹ J. Toporišič v SS 1976, 466, uvršča vrstne številke pred količinske, če so zamenljivi z izrazi kot *vsí, vrstni pridevniki pa so za kakovostnimi*. Eden izmed navedenih primerov: *vsí /prvi trije vaši dobri mali avtomobili*.

in navadno tudi besedotvorno motivirani, in števniske Pb, ki so nemotivirani.

RAZPOREDITEV POMENSKIH SKUPIN Pb V Pf

Hkratnost rabe je izključena

Zamenljivost položaja

3' Možen položaj svojilnih P

A - atmosferski P

B - P barve

Kd - določna količinska Pb

Kn - nedoločna količinska Pb

L - lastnostni P

M - merni P

S - svojilni P

Sn - snovni P

St - Pb stanja

V - vrstni P

Vš - števniska vrstna Pb

4.1 Vrstni P imajo frazni položaj tik ob odnosnici: *lepo slovensko turistično mesto*. Tudi to skupino P bi lahko razdelili na pomenske podskupine glede na različnost fraznega položaja v okviru njih samih, npr.: *slovenska (narodna noša)*; *ljubljski (glasbeni televizijski in radijski program)*; *nova redna (avtobusna zveza)*. Vendar tako nastale pomenske podskupine, ki izražajo npr. krajevnost, časovnost, načinovnost

ipd., opredeljuje samo različnost pretvorbenega postopka, vsa druga oblikoslovna in skladenjska merila veljajo za celotno skupino vrstnih P.

Poleg definiranega fraznega položaja je za vrstne pridevnike značilna tudi pomenska motiviranost. Pomensko odločevalno je mogoče uveljaviti pretvorbeni postopek v položaj desno od odnosnice. Tako lahko določimo tudi obseg izsamostalniških vrstnih P, zlasti tistih, ki imajo v priponskem obrazilu *-en*, *-on* upravičeno končnico *-i*. Možne pretvorbe pri nedvomno vrstnih P s priponskimi obrazili *-ski*, *-ški*, *-čki*, *-ji*, *-nji*, lahko uporabimo kot merilo za določanje vrstnosti pri drugih izsamostalniških P, npr. pri P s priponskimi obrazili *-eni*, *-oni*, *-ov*, *-ev*, *-in*. Tu naj bo samo omenjenih nekaj takšnih vzporednih pretvorbenih možnosti³².

Izsamostalniški vrstni P so pretvorljivi v brezpredložni rod.: *asketsko življenje* — *življenje asketov*, *indijanski poglavar* — *poglavar Indijancev*, *atletski klub* — *klub atletov*, *imenski seznam* — *seznam imen*, *gangsterski vlom* — *vlom gangsterjev* < *gangsterji vlomijo*, *jedr-ske raziskave* — *raziskave jedra* < *jedro raziskujejo*, *asfaltni sloj* — *sloj asfalta*, *čebulni list* — *list čebule*, *amebno gibanje* — *gibanje ameb* < *amebe se gibljejo*, *električni učinek* — *učinek elektrike* < *elektrika učinkuje*. Pretvorba v brezpredložni rodilnik pridevniških prilastkovnih zvez z glagolniško odnosnico ima izhodišče v glagolski zvezi: *citronski nasad* — *nasad citron* < *nasaditi citrone*. Če je glagolnik iz prehodnega G, je pretvorba možna v povedek + predmet, pri neprehodnem G pa v povedek + osebek³³. Včasih ima ta skupina dvojno pretvorbeno možnost, ki pogojuje tudi dvojno pomensko razlago: poleg pretvorbe v glagolsko zvezo je možna tudi pretvorba v Gf tipa PrGo (Go = osebna glagolska oblika): *gangsterski vlom*: a) *vlom gangsterjev* < *gangsterji vlomijo*, b) *gangstersko vlomiti*. Še dva primera: *ljudska vzgoja*: a) *vzgoja ljudstva* < *ljudstvo vzgojiti*, b) *ljudsko vzgojiti*; *divjaško vpitje*: a) *vpitje divjakov* < *divjaki vpijejo*, b) *divjaško vpititi*.

V primerih, ko pretvorbeni rodilnik poimenuje človeka glede na kakšno njegovo dejavnost, lastnost (*gangster*, *divjak*, *gasilec*...), nam pri-

³² Večina možnih pretvorb, zlasti izsamostalniških vrstnih pridevnikov, je podana v cit. magistrski nalogi, 152—183. Pretvorba vrstnega pridevnika v desni podredno zloženi samostalniški prilastek lahko predstavlja tudi prvo stopnjo besedotvornega algoritma zloženik, znanega iz Toporišičeve SS 1976, 120. Tu je naveden primer: *zobozdravnik* — *zdravnik zob*. Uporaba besedotvornega algoritma izpeljank bo seveda iz podstave *zob* povzročila nastanek vrstnega pridevnika *zobni (zdravnik)*, iz podstave *zdravnik zob* pa po algoritmu za zloženke samostalnik *zobozdravnik*. Prim. še SS 1976, 119—123; J. Toporišič, Besedotvorna teorija, Slavistična revija 24, 1976, 163—177.

³³ Prim. SS 1976, 250. Tu so navedene možnosti pretvorb s prehodnim in neprehodnim glagolom v povedku, npr. *pomoč sosedov* — *sosedje pomagajo*; *občudovanje umetnin* — *občudovati umetnine*.

slovná pretvorba dostikrat omogoča razlago pridevniškega prilastka tudi kot kakovostnega P, ki opredeljuje kaj na osnovi podobnosti: *gangster-ski olom — olom tak kot gangsterski; asketsko življenje — življenje tako kot asketsko*³⁴.

Samostalniški vrstni P so pretvorljivi tudi v predložni rodilnik: *bavarsko pivo — pivo z Bavarske ali češki porcelan — porcelan s Češke, domovinska ljubezen — ljubezen do domovine < ljubiti domovino*. Sinonimna pomenska pretvorba je torej možna s prehodnim G in tako ne pride več do zamenjave s pretvorbo P v brezpredložni rodilnik: *domovinska ljubezen — ljubezen domovine < domovina ljubi*, kjer moramo izhajati, če hočemo ohraniti pomen, iz neprehodnega G.

Pretvorbe izsamostalniškega vrstnega P so možne npr. še: v predl. tož.: *aranžerska šola — šola za aranžerje, cigaretni papir — papir za cigarete*; mest., or.: *gangsterski film — film o gangsterjih, ladijski prevoz — prevoz z ladjo, ahatni prstan — prstan z ahatom*; prim. še: *alpsko rastlinstvo — rastlinstvo v Alpah, dunajske gostilne — gostilne na Dunaju, ambulantni pregled — pregled v ambulanti, abecedni seznam — seznam po abecedi*.

Na podlagi pretvorb, tipičnih za vrstne P, se lahko omejijo tudi skupine izsamostalniških P s priponskimi obrazili *-ov, -ev, -in*: *kaktusov cvet — cvet kaktusa; macesnov les — les macesna; jodovi hlapi — hlapi joda; jagodov sladoled — sladoled iz jagod*...³⁵

Za vrstne P velja, da so skladijsko sicer polnofunkcionalni, vendar je raba v obsamostalniškem prilastku najpogostejša: vrstni P namreč ne določajo lastnosti odnosnice, ampak jo opredeljujejo glede na vrstnost — pomensko torej ne moremo izhajati iz predikacijske zveze, ampak iz

³⁴ V Toporišičevi SS 1976, 151, 6 imamo lastnost *podobnosti* predstavljeno kot posebno pomensko skupino. Imenovana so tudi priponska obrazila, ki jo izražajo.

³⁵ Pomenska skupina samostalnikov, iz katerih se tvorijo vrstni pridevniki s priponskimi obrazili *-ov, -ev, -in*, je obširneje predstavljena v cit. magistrski nalogi, 170—173. Med vrstne so prišteti tudi pridevniki kot *Glavberjev, Geigerjev, Machov, Kaplanov* idr. v zvezah *glavberjeva sol, gajgerjev števec, mahovo število, kaplanova turbina*; ustreza jim namreč vprašalnica *kateri*. Tu je tudi ugotavljano, da bi se ti pridevniki, kadar zaznamujejo vrsto, morali pisati fonetično in z malo začetnico. Tako bi bili tudi pisno ločeni od istih pridevnikov, kadar zaznamujejo svojino in jim ustreza vprašalnica *čigav*: *glavberjeva sol, sol je glavberjeva; glavberjeva sol, sol je Glavberjeva; gajgerjev števec, števec je gajgerjev; Geigerjev števec (števec Geigerja / ki ga ima Geiger), števec je Geigerjev*. V SS 1976, 253, beremo: »tipično občutljivi za razliko med svojilnostjo in vrstnostjo so primeri, kjer se prvi pišejo z veliko začetnico (Prešernove poezije — marijini laski)«. — Slovenski pravopis, Ljubljana 1962, 53, ohranja pridevnike obravnavanega tipa med svojilnimi, čeprav dopušča pisavo tudi z malo začetnico: »vendar pa svojilne pridevnike rastlinskih in podobnih imen pišemo lahko tudi z malo začetnico: *salomonov pečat, marijini laski* ipd.«

imenske z desnim prilastkom³⁶. Na tem dejstvu temelji tudi spoznanje, da vrstni P ne morejo doseči pomenske zadostnosti z določenim stavčnim tipom. S skladenjskega stališča je za rabo vrstnih P v povedkovem določilo značilno, da mora za dosego pomenske zadostnosti njihova odnosnica imeti določilo v obliki levega ali desnega prilastka, prilastkovega odvisnika, prislovnega določila. Kot določilo odnosnice se lahko pojavlja tudi kombinacija naštetih ali še kakih drugih možnosti.

S stališča Pf so vrstni P izjemni, ker nimajo desnega pridevniškega določila. Prav tako ne morejo tvoriti Pf s Pr stopnje. V zvezi s fraznim položajem moramo še omeniti, da nam vezanost tega položaja lahko pomaga tudi pri določanju vrstnosti: če se mora vrstni P s priponskim obrazilom *-ski, -ški, -ji ali -nji* v zvezi s P s priponskim obrazilom *-en* ali *-ən* umakniti s položaja pred odnosnico, je P na *-en* ali *-ən* gotovo vrstni, zato mora imeti ijevsko končnico (v im. m. sp. ed.): *avtomatski* (*pralni in sušilni stroj*); *odvetniški* (*etični in moralni kodeks*); *ljubljanški* (*avtobusni promet*); *nemški* (*šivalni stroj*). — Vrstnost teh P je lahko dokazana tudi z možnostjo priredne zveze s P na *-ski, -ški, -ji, -nji* (enaka pretvorba): *gasilski in dostavni avto*; *atletski in biljardni klub*.

Ustaviti se moramo še ob vprašanju končniške oblike vrstnih P, ki nimajo priponskega obrazila *-ski, -ški, -čki, -ji ali -nji*, ko so postavljeni v povedkovo rabo. Nekatere slovenske slovnice³⁷ pravijo, da je P v povedkovi rabi vedno brez končniškega *-i* (če je variantnost seveda mogoča). Vendar, če hočemo ohraniti uvrstitveno jasnost obravnavanih P, moramo to pravilo omejiti samo na kakovostno Pb, pri kateri je končniški *-i* izraz določnosti in je pridobljen po skladenjski poti³⁸: oblika kakovostne Pb s končniškim *-i* izraža namreč ponovljeno ali ponavljano predstavitev odnosnice, pri vrstnih pa je znamenje pomenske uvrstitve P. Za celotno skupino vrstne Pb naj bi veljala nevariantnost končniške oblike v vseh skladenjskih vlogah. Torej: *Glagol je dovršni, Stroj je ši-*

³⁶ Prim. zlasti D. Bolinger, *Adjectives in English: Attribution and Predication*, *Lingua*, Amsterdam 1967, 1—54. Meni, da je v tipih kot *Inženir, ki sem ga srečal, je strojni, Ti samostalniki so moški*, prilastkovna raba primarna in povedna iz nje izpeljana. — A. V. Isačenko, *Grammatičeskij stroj ruskogo jazyka*, Bratislava 1954, 237 pravi, da odnosni pridevniki (ki delno ustrezajo našim vrstnim, izključujejo samo oblike tipa *medvedji, gosji*, ki jih Isačenko uvršča med odnosnosvojilne), se ne morejo stopnjevati, v povedni rabi ne tvorijo nedoločne oblike; njihova osnovna »sintaktična sfera« je opredeljevalna sintagma.

³⁷ A. Breznik v SS 1916, 87 pravi, da ima samo nedoločno obliko »Kadar stoji pridevnik za povedkovo določilo ali povedkov prilastek v stavku...« Tako tudi v SS 1934, 90, le da tu ne omenja več pridevnika v vlogi povedkovnega prilastka. SS 1956, 119, ostaja pri določitvi prejšnje slovnice: »V povedni rabi imajo pridevniki samo nedoločno obliko.«

³⁸ Mnenje mentorja cit. magistrske naloge J. Toporišiča.

*valni, Sodnik je kriminalni*³⁹. Predpis v tej smeri bi bil možen, ker je povedkova raba vrstnih P zelo izjemna, tako da glasovne končniške oblike verjetno niso popolnoma uzaveščene. S poenoteno končniško obliko v vseh skladijskih vlogah bi preprečili pomensko dvoumnost: stavek kot *Aparat je električen* dovoljuje tudi kakovostno pomensko predstavitev, celo s sinonimno možnostjo v Pb stanja — *Aparat je naelektrjen*. Podobno še, npr. *Stroj je šivalen* — P *šivalen* se lahko uvršča med kakovostno Pb stanja; *Sodnik je kriminalen* — P *kriminalen* je lahko kakovostni P z možnim sinonimom *zelo slab* ipd.

Glede tvorjenosti Pr so izjemni vrstni P s priponskimi obrazili *-ski, -ški, -ji, -nji, -čki*, pa tudi drugi: poleg redne oblike z obrazilom *-o* ali *-e* imajo možnost tudi opisne tvorbe Pr v primerih, ko Pr določa G ali Pb stanja (posledico glagolskega dejanja): *slovensko* — *po slovensko govoriti*; *mestno* — *po mestno oblečen*; *bajtarsko* — *po bajtarsko živeti*. Tako tvorjeni Pr so vezani predvsem na pogovorni jezik.

4.2 Šte v n i š k a v r s t n a Pb ima lahko frazni položaj za količinsko Pb, lahko pa tudi pred njo, se pravi na začetku Pf, če je količinska Pb določna (prim. 6.1). Frazni položaj vrstnih P je torej končni, vrstnih Pš pa začetni ali drugi: *prvih (pet lepih rdečih ... igrač)*; *pet prvih (lepih rdečih ... igrač)*.

Tudi šte v n i š k a v r s t n a Pb ima možnost sinonimne opisne tvorbe Pr, zlasti kadar razvija G: *prvič* — *v prvo priti, prvokrat priti*.

Skladijsko je vrstna šte v n i š k a Pb polnofunkcionalna. Za ločilne in množilne šte v n i š k e velja, da imajo v povedni rabi lahko t. i. uvajalno vlogo (podobno kot npr. kazalni zaimki):⁴⁰ *motnje so dvojne: zunanje in notranje*;⁴¹ *v tej hiši so ljudje dvoji: mladi in stari*. Šte v n i š k e v r s t n e Pb so pomensko nemotivirane — ne izkazujejo možnosti pretvorb.

Svojlilni pridevniki

5 Svojlilne Pb povezuje vprašalnica čigav. Oblikoslovne značilnosti nezaimenskih svojlilnih P: a) sklanjajo se po 1. pridevniški sklanjatvi: *očetov -ega*, b) s posebno končnico ne izražajo kategorije določnosti, c) izražajo 3. osebo: *očetov, materin, detetov*, č) so troštevilski: *očetov -i -a*, d) se ne stopnjujejo, e) tvorijo pa Pr (s predlogom) in abstraktni S: *po očetovo delati; očetovstvo*.

³⁹ Končniški *i* v povedni rabi zasledimo tudi v SS 1976, npr. 476: »Levi prilestek je ujemalni ...«

⁴⁰ Prim. SS 1976, 469; Z. Hlavsa, Skladebná platnosť některých zajmen a číslovek, Slovo a slovesnost XXXI, 1970, 35–45.

⁴¹ Primer je iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika I, Ljubljana 1970, 538.

Skladenjske značilnosti svojilnih pridevnikov: a) skladenjsko so zasičeni: *očetov klobuk*, *Klobuk je očetov*, *Klobuk je prodal očetov*; b) pomensko so motivirani in imajo možnost pretvorbe v t. i. svojilni rodilnik: *očetov klobuk* — *klobuk očeta* (pogovorno *od očeta*), c) ne tvorijo desne Pf; položaj v Pf je pred lastnostnimi (kakovostnimi) P oziroma za vrstnimi Pš⁴²: *pet prvih otrokovih (lepih rdečih ... igrač)*. Možen pa je tudi položaj tik pred vrstnimi, zlasti kadar je Pf sestavljena iz samo enega kakovostnega P, npr. *dva lepa očetova (lovska klobuka)*, č) ne tvorijo pomensko zadostnega definiranega stavčnega tipa.

Za celotno skupino svojilnih P je značilna pretvorba v t. i. svojilni rodilnik — v desni rodilniški prilastek. Če rodilnik izkazuje edninsko obliko, izraža svojilni P osebno svojino. Tipična priponska obrazila teh P so *-ov*, *-ev*, *-in*: *bratovo posestvo* — *posestvo brata*, *direktorjeva pisarna* — *pisarna direktorja*, *medvedov brlog* — *brlog medveda*, *očetov klobuk* — *klobuk očeta*.

Glede na pretvorbo pa bi med svojilne P lahko prišteli tudi tiste, ki izražajo splošno svojino.⁴³ Pretvorljivi so prav tako v svojilni rodilnik, le da ima ta množinsko obliko. Priponska obrazila so takšna kot pri vrstnih: *-ski*, *-ški*, *-čki*, *-ji*; *-en*, *-on*: *kmečki gozd* — *gozd kmetov*, *cerkvena zemlja* — *zemlja cerkve*, *beraška malha* — *malha beračev*, *igralska obleka* — *obleka igralcev*, *državni denar* — *denar države*. Seveda pritegnitev samo pretvorbenega postopka ne zadostuje za opredelitev omenjenih P. Upoštevati moramo tudi pomensko merilo: če hočemo z uporabo takšnega P poudariti čigavost, je ustrezna vprašalnica *čigav*, če pa nam gre predvsem za posredovanje pomenskega nasprotja oz. raznovrstnosti, temelječe seveda na različni splošni svojilnosti — ustreza vprašalnica *kateri / katere vrste*. Da gre za vsebinsko različne P, nam potrjuje tudi frazni položaj. Za svojilne P velja, da je njihov položaj vedno pred vrstnimi, P pa, ki izražajo splošno svojino, imajo lahko tudi položaj tik ob odnosnici, za pravimi svojilnimi oziroma nedvoumno vrstnimi (so pa tu vrstni): *lovski klobuk* — *klobuk lovcev*; *očetov (lovski klobuk)*; *državni denar* — *denar države*; *ves lanski (državni denar)*. Z razširitvijo svojilnih P na osnovi enakega pretvorbenega postopka se pojavijo tudi določena oblikoslovna vprašanja. Doslej končniško enotni svojilni P postanejo s priključitvijo P, ki izražajo splošno svojino, končniško variantni: *državen / -vni kapital*; *cerkven / -i denar*. Morebitna združitvev P na osnovi enakega pretvorbenega postopka zahteva torej tudi nekaj oblikoslovnih rešitev.

⁴² Tako v SS 1976, 466. Gl. op. 15.

⁴³ Mnenje mentorja cit. mag. naloge. J. Toporišiča.

Količinska pridevniška beseda

6 Količinsko Pb⁴⁴ povezuje vprašalnica koliko. Ta pomenska skupina Pb združuje glavne, ločilne, množilne in nedoločne Pš.

Oblikoslovnne značilnosti nezaimenske količinske Pb: a) sklanjajo se po 1. ali 2. pridevniški sklanjatvi z vezavno pretvorbo odnosnice imenovalnika ali tožilnika v rodilnik množine pri nedoločnih in ločilnih števnikih ter pri glavnih od *pet* dalje⁴⁵: *dosti ljudi -o/-ih ljudi*; *dvoje hlač -o/-ih hlač*; *pet ljudi -o/-ih ljudi*; b) so enoštevni; c) ne izražajo kategorije določnosti; č) so neenotni glede možnosti stopnjevanja — nedoločni Pš se lahko »stopnjujejo«: *kar precej ljudi*; d) so neenotni glede tvorbe Pr in abstraktnega S (vendar prim. *petkrat — nekajkrat* ipd.).

Skladenjske značilnosti: a) opravljajo vse stavčne vloge: *pet/precej ljudi*; *Ljudi je pet/precej*; *Ljudi sem srečal pet/precej*; b) imajo določen položaj v Pf: *veliko/pet (lepih... otroških igrač)*; c) glavni števnik so pomensko nemotivirani; č) ne morejo tvoriti pomenske zadostnega določenega stavčnega tipa.

Od drugih pomenskih skupin Pb se količinska loči predvsem po že omenjeni vezavni pretvorbi števniske odnosnice imenovalnika oziroma tožilnika v rodilnik množine: *pet jabolk*; *mного ljudi*; *dvoje hlač* (množilni so posebnost: *dvojne grablje*, to pa je brez sobesedila tudi pomensko nejasno).

Zaradi različnosti fraznega položaja pa tudi zaradi nekaterih oblikoslovnih značilnosti se količinska Pb deli na t.i. določno količinsko in nedoločno količinsko⁴⁶.

6.1 Določna količinska Pb vključuje glavne, ločilne in množilne števnik. Njihov frazni položaj je glede na začetek varianten: v frazi so lahko na prvem mestu, se pravi pred vrstnimi Pš, lahko pa tudi za njimi, vendar odnos med skupinama ni priredni. Če se določna količinska Pb iz določujočega fraznega člena spremeni v določenega, se pomen spremeni: *pet (prvih otrokovih lepih... igrač)*; *prvih (pet otrokovih lepih... igrač)*. Določna količinska Pb se ne more stopnjevat.

⁴⁴ Pojem količinske pridevniške besede je v slovensko jezikoslovje uvedel J. Toporišič. Gl. njegovo literaturo cit. v op. 1, zlasti še SS 1976, 253, 265—270.

⁴⁵ V češki in sploh slovanski jezikoslovni tradiciji je ta sklon imenovan numerativ. Prim. npr. František Kopečný, *Základy české skladby*, Praha 1962, 149 idr.; J. Bauer, M. Grepl, *Skladba spisovné češtiny*, Praha 1970, 105 idr. Pri nas je ta termin uporabil T. Korošec v disertaciji *Poglavje iz strukturalne analize časopisnega stila*, Ljubljana 1976, 294 idr.

⁴⁶ A. Breznik, npr. v SS 1916, 109, 114 deli števnik na določne (glavne, vrstilne, ločilne, množilne, delilne, ponavljalne) in nedoločne. V SS 1934 te delitve več nima. Nedol. štev. se pojavijo spet v Toporišičevi SS 1976, 265, 266.

Preglednica uveljavljanja pomensko odločevalnih

Vrste Pb	Razredi Pb	Skladenjska merila								
		Frazni položaj 1—10	Pomensko odločevalna Pf	Frazna zasičenost		Skladenjska zasičenost			Pomenska motiviranost	
				Pf z le- vim d.	Pf z des- nim d.	obsam. pril.	poved. dol.	poved. pril.	izgla- golski	izsamo- stalniški
kakovostna	3.1 M	5	+	+	+	+	+	+		
	3.2.1 L	4		+	+	+	+	+		
	3.2.2 A	6		+	+	+	+	+		
	3.2.3 B	7		+	+	+	+	+		
	3.2.4 St	8		+	+		+	+	+	
	3.2.5 Sn	9			+		+	+	+	+
vrstna	4.1 V	10		+		+	+	+		+
	4.2 Vš	2/1		+		+	+	+		
svojilna	5 S	3/3		+	+	+	+	+		+
količinska	6.1 Kd	1/2		+	+	+	+	+		
	6.2 Kn	1		+	+	+	+	+		

+ Pb ima (imenovano) slovnično lastnost

Je enoštevilska. Ne more tvoriti Pr; abstraktni S tvori s priponskim obrazilom *-ina* ali *-ost*: *desetina*, *četverost*, *četvernost*.

6.2 Nedoločna količinska Pb vključuje nedoločne števnike.⁴⁷ Frazni položaj je vedno začetni. Nedoločna količinska Pb je določujoči frazni člen, sama ne more biti jedro: *veliko (prvih otrokovih lepih . . . igrač)*. Enoštevilskost, ki jo lahko izraža tudi ta skupina količinske Pb, je vezana samo na možnost izražanja množine: *mного ljudi*; *precej jabolk*; *dosti dreves*; *malo besed*. Določa pa lahko tudi jedro, ki ne izraža kategorije števila. V tem primeru je brezštevilska tudi sama: *mного čaja — z mnogo čajem*; *dosti sadja — z dosti sadjem*.

Za nedoločno Pš je značilno stopnjevanje, in sicer opisno: *kar precej ljudi*; *zelo malo učencev*; *izredno veliko vina* ali s priponskimi oziroma določenimi predponskimi obrazili⁴⁸, npr. *pre-*, *za-* (dvostopenjsko stopnjevanje): *dosti ljudi — zadosti ljudi*; *veliko gostov — več gostov — naj-*

⁴⁷ V SS 1976, 265, 267, imamo zopet skupino nedoločni števniki, ki so bili v SS 1956 opušteni. Mednje so prištetni izrazi »kot *dosti*, *preveč*, *mного . . .*«, 265.

⁴⁸ Stopnjevanje je torej takšno kot pri pridevniki, prim. SS 1976, 260—263.

slovníčnĳh meril

Oblikoslovna merila							Besedotv. merilo			
Stavč-	Sklan-	Šte-	Določ-	Stop-	Ose-	Tvorjenost		Tvorje-		
ni tip	jatev	vilo	nost	nja	ba			nost Pb		
						prislov	abstr.			
+	1	+	+	+		+	+			
+	1/2	+	+	+		+	1. skl.	+	+	
+	1	+	+	+			+			
+	1/2	+	+	+		+	+			
	1	+	+			+	+			
+	1	+	+			+	+			
	1	+				+	+			
	1	+				+	+			
	1	+			+	+	+			
	1/2					+	+			
	1/2			+		+	+			

več gostov / preveč gostov; malo otrok — manj otrok — najmanj / premalo otrok. Pr lahko tvori z ničto končnico: *precej, dosti delati.* Abstraktnega S ne tvori (vendar prim. *precejšnjost* iz *precejšen*).

V zvezi s količinsko Pb moramo omeniti, da je besednovrstna razvidnost pri nekaterih Pš vezana na stavek. Besede kot *dosti, manj, precej* so Pr, če razvijajo G, Pb, Pr ali Pred:⁴⁹ *precej delati; precej priden; precej zgodaj; precej človek; precej mráz.* Besednovrstno moramo torej ločiti *precej* v zvezi *precej človek*, kjer je *precej* Pr — razvija Pred *človek* (podobno kot v zvezi *precej mráz*) — od zveze *On je precej človeka / s precej človekom*, kjer je *precej* Pb (*s precej človekom*). Podobno še npr.: *On je precej, zelo čudak*, sinonim *čuden* — *precej* Pr, *On je precej čudaka / s precej čudakom* — *precej* Pb; *Ti si dovolj brihtnež*, sinonim *brihten* — *dovolj* Pr, *Ti si dovolj brihtneža / z dovolj brihtnežem* — *dovolj* Pb. Če je odnosnica števna, je besednovrstnost določujočega levega člena nedvoumna: *dovolj, precej ljudi.*

Če se nedoločna Pš pojavi v imenski zvezi z neštevno odnosnico, nastanejo lahko posebnosti tudi v zvezi z opredelitvijo stavčnih členov.

⁴⁹ Gl. op. 2.

Prilastkovnost Pb je ohranjena v primeru, če je samostalniška odnosnica sklanjana (gl. primere zgoraj), če pa ohrani v vseh sklonih rodilniško sklonsko obliko, oziroma če je rodilniška sklonska oblika edina smiselna, opravlja S vlogo desnega (samostalniškega) prilastka.⁵⁰ Možnost vloge pridevniškega prilastka je še najpogostejša, če gre za imensko zvezo s snovnimi S: *dosti sadja in zelenjave / z dosti sadjem in zelenjave; dovolj vina, čaja / z dovolj vinom, čajem*. Zlasti v zvezi z abstraktnimi S, tudi z glagolniki, pa je obravnavana Pš dostikrat jedro fraze, torej samostalnik: *dosti časa — z dosti časa; malo napora — z malo napora; veliko dolga — z veliko dolga*.

7 Osnovne štiri pomenske skupine Pb, kakovostna, vrstna, svojilna in količinska, so v predstavljeni analizi še nadalje členjene s pomočjo slovničnih meril, izhajajočih iz oblikoslovnih, skladijskih in besedotvornih lastnosti Pb.

Merilo, ki temelji na vezanosti fraznega položaja Pb, se je izkazalo kot odločevalno za vse predstavljene pomenske skupine; frazni položaj je navadno nezamenljiv in se da opredeliti odnošno, se pravi glede na položaj drugih pomenskih skupin Pb. Iz preglednice je razvidno, da je v levem prilastku izhodiščna količinska oziroma številčna opredelitev odnosnice; sledi ji kakovostna s takšno razporeditvijo členov, ki dopušča v smeri levo s skupino pomensko nemotiviranih P, vedno večje osebno vrednotenje, v smeri desno s skupino pomensko motiviranih Pb pa prehod v objektivni popis lastnosti odnosnice, ki se konča eventualno najprej s svojilno in nato z vrstno opredelitvijo.⁵¹ Pf se je izkazala kot pomensko odločevalna tudi glede na t. i. frazno zasičenost ter pomensko vezanost fraznih členov. Tako npr. vrstno Pb opredeljuje med drugim tudi dejstvo, da ne tvori fraze z desnimi določili. Možnost pomenske vezanosti fraznih členov pa izkazuje npr. skupina mernih ter skupina lastnostnih P.

Pretvorba, pomensko odločevalno merilo s skladijskega področja, je razdelila Pb na pomensko motivirano in pomensko nemotivirano. Tako je bilo prav s pomočjo določenih pretvorbenih vzorcev ugotovljeno, da skupina Pb — Pb stanja — izkazuje povezavo z G, lahko s posledico glagolskega dejanja, s stanjem, ali pa z glagolskim dejanjem samim.

⁵⁰ Konzultacija z mentorjem cit. magistrske naloge, J. Toporiščem.

⁵¹ Predstavljena razporeditev pridevniških besed v pridevniški frazi se v bistvu ujema z razporeditvijo, ki jo je podal J. Toporišč v SS 1976, 466: »Pridevniške besede levega prilastka so razporejene tako, da so najprej na vrsti količinski... nato svojilni... na koncu pa na splošno kakovostni... pred vrstnimi...«

V okviru Pb stanja je bilo ugotovljeno kot odločevalno tudi merilo t. i. skladijske zasičenosti. V tem pomenskem okviru so se namreč pojavili P, vezani na povedkovo rabo, t. i. pridevniški predikativi. Pretvorba v desni samostalniški predložni ali brezpredložni prilastek je bila tudi merilo za določitev, katere Pb s priponskima obraziloma *-en*, *-an* so vrstne, katere imajo torej upravičeno ijevsko končnico v im. m. sp. ed.

Z oblikoslovnega področja ima vlogo pomensko odločevalnega merila kategorija števila oziroma številskosti. Tako se je kot enoštevilska izločila količinska Pb, ta pa je bila razdeljena na določno in nedoločno. Seveda so se kot pomensko odločevalne izkazale tudi druge oblikoslovne lastnosti: tako atmosferski P ne tvorijo Pr, P 2. pridevniške sklanjatve (z ničtimi sklonskimi končnicami) ne tvorijo abstraktnega S (oz. ga tvorijo s pridevniškim obrazilnim podaljškom⁵²), Pb stanja je glede stopnjevanja neenotna, kategorija določnosti ne velja za celotno skupino vrstne Pb idr.

Besedotvorno pomensko odločevalno merilo je bilo upoštevano pri skupini P s priponskimi obrazili *-ski*, *-ški*, *-ji*: če je njihova podstava stilno zaznamovana — ekspresivna — imajo ustrezno vprašalnico v pridevniškem zaimku *kakšen* in so uvrščeni med kakovostno Pb (ne več med vrstno).

Z upoštevanjem slovničnih lastnosti kot pomensko odločevalnih meril je na eni strani omogočena preveritev pomenskih skupin z jezikovnimi sredstvi, na drugi strani pa je dokazana konkretna pomenska vloga teh slovničnih lastnosti.

РЕЗЮМЕ

Критерием деления адъективных слов по значению на четыре основные разряды — качественные, относительные, притяжательные и количественные — в словенском языкознании постепенно становилось вопросительное слово. Самостоятельное вопросительное слово определяет и подгруппу качественных — мерные прилагательные. Для дальнейшего деления адъективных слов можно употребить грамматические критерии, происходящие из морфологических, синтаксических и словообразовательных признаков адъективного слова.

Критерий, происходящий из связанности фразного положения адъективного слова, является релевантным для всей представленной семантической группы; фразное положение обычно незаменимо, его можно определить косвенно с учетом положения других семантических групп адъективных слов. Адъективная фраза оказалась семантически релевантной и смотря на т. н. фразную насыщенность и семантическую связанность фразных членов (*mlad človek — ta človek je mlad — našli smo ga mladega*).

⁵² Opozorilo mentorja naloge, J. Toporišiča.

Трансформация, семантически релевантный критерий из области синтаксиса, делит адъективные слова на семантически мотивированные и немотивированные. Адъектив состояния напр. связан с глаголом. Релевантным является и критерий т. наз. синтаксической насыщенности — появились прилагательные в качестве сказуемого, адъективные сказуемые. Трансформация в правый субстантивный предложный или беспредложный атрибут тоже может послужить критерием для определения разновидности адъективного слова со суффиксальным окончанием *-en*, *en*.

Из области морфологии играет роль семантического релевантного критерия категория числа или количества. Среди адъективных слов выступает одностепенная группа числительных адъективных слов, а количественное адъективное слово является или определенным или неопределенным. Как семантически релевантные выступают и другие морфологические признаки: образование наречия у атмосферных прилагательных, образование отвлеченного существительного у прилагательных второго склонения, сравнение у прилагательных состояния, категория определенности или (не)вариантности формы окончания в именительном падеже мужского рода единственного числа во всех синтаксических ролях у относительного да и качественного адъективного слова и др.

На словообразовательный семантический критерий обращается внимание при определении группы имен прилагательных со суффиксальным окончанием *-ski*, *-ški*, *-ji*; если их основа стилистически окрашена, экспрессивна, они находят отвечающее вопросительное слово в адъективном местоимени *kakšen* и включаются в разряд качественных адъективных слов (они не являются больше относительными).

Учет грамматических признаков как семантически релевантного критерия позволяет с одной стороны проверку семантических групп помощью языковых средств, с другой стороны этим доказана конкретная семантическая роль этих грамматических признаков.